

Dårlig av natur

«CAROLUS!»

Jeg hører ham enda.

«CAROLUS! Din fordømte fant!»

Var det verdt det?

Fosse. Det var ikke av de verste stedene jeg hadde oppholdt meg. Fin gård, rikelig med mat og en fantastisk hoppe som jeg brukte å ri uten at Knut visste noe om det. Å kunne nyte late dager langs elva med en sigg i munnviken. Jeg var ikke den fødte gårdbruker, men potetene ble plukket og hevdene ble spredt. Noe jeg har lært er at alle gode ting tar slutt. Knut Nielsen fikk nok. Jeg forstår ham meget godt. 100 kr, det er en del penger.

En lukt av mugg og svette når inn i cellen. Dette er ikke første gang jeg ligger slik og ser i taket på en kald, tynn og slitt madrass. Fengselsvaktens nøkkelknipper rasler fristende når de passerer og andre innsatte plystrer i koder ut av sprinklene i dørene. Verdenen her inne har ikke vært så ulik den verdenen jeg har hatt der ute. Jeg husker godt øyeblikkene fra ungdommen når jeg lå langs den sildrende elven på Fosse eller langs et svaberg på Lindøy. Jeg kunne ligge og kikke på skyene i timevis, drømme om alle eventyr som ventet meg mens jeg nynet på ett minne fra en glemt fortid.

Mor og far, det er ikke mye jeg husker. Alle disse minnene fra Telemark er som en fjern melodi jeg knapt klarer å holde fast ved. Stadig nye steder, mennesker og musikk. I følge norske myndigheter var ikke dette rette måten å leve på, en verkebyll i samfunnet sa de. Hadde jeg levd ett forbudt liv? Jeg husker godt det siste glimtet av mor sitt ansiktsuttrykk da de kom for å hente meg.

Jeg glemmer det aldri.

«La oss håpe at Guds ord kan hjelpe deg tilbake på den rette sti,» sa de på Jacob Walnums Barnehem. Enda vrenger det seg i magen når jeg tenker på det stedet. De tomme, følelsesløse og sterile veggene hvor Guds ord ble forkynt i andakter som varte i flere evigheter. Jeg lengtet etter mor sin varme favn hver natt. Naturen var i sterk kontrast til hverdagen og den lokket meg flere ganger bort i fra husets fire vegger og det harde arbeidet. Trangen til å komme meg bort, og min slette interesse for Guds ord var kanskje det som førte til at jeg ble flytte til

Sørvik. Her fikk jeg i det minste noen gode venner, til tross for at forholdene var verre. Bestyreren likte derimot ikke vennskapene som ble smidd og følgene som kom med. Jeg ble flyttet atter en gang.

Gangen utenfor bestyrer Gundersen sitt kontor var lang. Etter å ha sittet på pinnestolen utenfor døren hans et titalls ganger var det ikke like skummelt. Første gang jeg satt her føltes det ut som om gangen bare ble lengre og lengre og til slutt skulle sluke meg hel, hvor en stor mørk lidelse ventet på meg bak døren. Det var slik det hadde vært før, både på Jakob Walnums barnehjem og ved Sørvik tvangsskole. En hard hånd etter en ugjerning. «Din fordømte fantunge!» Første gangen prøvde jeg å løpe fra bestyreren, men det nyttet ikke. Over kneet og harde slag. Herr Gundersen på Lindøy skolehjem var derimot ikke som de andre.

«Carolus, du kan komme inn nå.» Herr Gundersen var i døren og viste med en vennlig hånd mot stolen foran det massive skrivebordet i lakkert eik. Kontoret bar preg av at han satt mye bak dette fjellet av ett skrivebord. Fra askebegeret kunne en skimte en tynn røyksky snirkle seg oppover og fordufte, en kunne se kaffekrus pent stablet opp over bak ham i vinduskarmen ettersom han hadde glemt å ta de med til kjøkkenet. På øverste hylle var det plassert flere utskårne figurer i tre, og hvor han nedover hadde en mengde dokumenter pent stablet og sortert i flere hauger.

Han så på meg og sukket.

«Du kjenner til reglene her, Carolus.»

Jeg så på hendene mine.

«Vi aksepterer ikke at du snakker slik med de andre guttene, og ikke minst til personalet her.» Blikket mitt vandret videre til alle figurene som var nøye plassert bortover. Noen var veldig detaljerte og vakre, mens andre var noe mer utydelig utformet. Alle gaver fra guttene som hadde bodd på skolehjemmet.

«Selv du med din bakgrunn vet dette. Du vet du må jobbe ekstra hardt,» stemmen til Herr Gundersen var rolig.

Jeg visste dette. Dette hadde lærerne på Jacob Walnums barnehjem og Sørvik skole allerede fortalt meg. Doven, preget fant, dårlig av natur. Visst kunne jeg være hissig i blant, men hvordan lærer man seg å temme sinnet som løper løpsk når man ikke føler seg hørt eller sett? De sa at det ikke var min feil at jeg var slik, det var i genene mine. Jeg forsto aldri hvorfor jeg var så annerledes enn de andre guttene. Jeg var aldri alene om å utforske. Snike seg inn på lærerværelse for å se hvor lærerne hadde gjemt sjokoladen. Det var andre som kunne verre

gloser enn det jeg kunne, men vi lærte av hverandre. Sammen drømte vi om hva horisonten der ute kunne bringe med seg en vakker dag.

«Du vet hva dette betyr, sant Carolus?» Herr Gundersen var ikke sint, men jeg visste at det ikke var ham jeg skulle frykte.

Jeg nikket.

«Gå nå.»

Herr Gundersen var ett av de bedre menneskene jeg har møtt.

Nervøsiteten og spenningen som vokste inni meg når jeg for første gang stod klar til å forlate Lindøy kommer jeg aldri til å glemme. Med en koffert nøye pakket med konfirmasjonsklærne, arbeidstøyet og kuften stod jeg med hode høyt hevet. Jeg tror mor ville vært stolt. Jeg visste at jeg kom til å savne både guttene og Herr Gundersen. Lite visste jeg at oppholdet hos Knut Nielsen kom til å bli kortvarig og at jeg snart skulle se dem igjen.



Det var fanten i meg som hadde våknet, som lærer Pedersen kalte det, men for en spenning! Hoppa var drektig, men for en fart hun hadde hatt over de flate heiene. Vinden ruskende i håret, meg hoiende på topp. Jeg hadde tatt turen langt opp etter elven for å røyke noe av tobakken til Herr Nielsen. Resten skulle jeg ta med til mine nye kamerater Hans og Peder, sammen med de 100 kronene Herr Nielsen hadde gjemt under sengen. Vi skulle skaffe oss noe godt øl til dansen som skulle være neste helg, selv om det kunne tenkes at jeg heller bare lånte litt av Herr Mortensen i nabogården. Han hadde vært heldig med brygget sitt i år. Jeg husker det var tungt å se skuffelsen i øynene til Herr Gundersen da jeg kom tilbake til Lindøy.

Det var lenge siden jeg hadde hørt noe fra ham nå. Når jeg tenker meg om, har jeg ikke hørt fra ham siden jeg så ut mot havet. Etter å ha sett og lengtet etter å rømme ut i horisonten, glemme alt, komme bort i fra alt. Allerede to måneder etter tilbakekomsten fikk jeg muligheten. Herr Gundersen var positiv. Til havs fikk jeg dyrket mine skrøner og lært nye knep av de andre i mannskapet. Noen av dem kjente Lindøy. De lengtet ikke tilbake.

Etter noen måneder på sjøen ble det vanskelig med jobb. Reisen videre gikk til det stedet hvor jeg sist kalte hjem. Finne gjemte minner langs elven og treffe tonene på glemte sanger. Reisen

tilbake til Drangedal for å søke etter familien etter så mange år, ble ikke så lett som jeg hadde drømt om på svaberget på Lindøy. Det brennende ønske om å føle meg hjemme ble ikke oppfylt. Hva var hjem? Var dette noe jeg hadde mistet grepet på hva var, i løpet av alle disse årene? Å søke hyre med Bodin som etternavn på Østlandet var heller ikke lett. Ett navn skjemmer ingen, men ikke i mitt tilfelle. Jeg tok navnet Nygaard etter min mor. Jeg hadde ett håp om at pikenavnet til mor kanskje kunne åpne noen dører for meg, og slette fantestempelet. Det hadde ikke så mye å si, jobb var det ikke lett å få uansett. Hyppige besøk innom fengselet hadde sørget for det, men med noen skrøner liggende klar fikk jeg noen strøjobber mellom fengselsbesøkene.

Det banker på døra. Etter lyset inne i cella mi å dømme er det middagstider. Havregrøt kokt på vann regner jeg med. Jeg setter meg opp. Av erfaring vet jeg at dette ikke blir noe å glede seg over. Det er ikke mange forbedringer fra første gang jeg ble plassert i en celle, men maten er for det meste lunken nå. Foruten om dette så er det ikke rare forskjellen. Det er nesten 10 år siden første fengsling i 1945. Med mine 29 år og flere fengselsbesøk vil det ikke bli noe lettere å få jobb når jeg til slutt kommer ut. Ved døren blir havregrøten servert. Jeg takker vakten og setter meg på sengen igjen. Tankene mine fortsetter å svirre om barndommen og ungdomstiden. Jeg sukker for meg selv. Havregrøten som føles som lim i munnen. Hvor gikk det galt? Kunne jeg gjort noe annerledes? Det er vel kanskje bare min dårlige natur.

Metodedel

Vi begynte med å gå gjennom og tyde de dokumentene vi hadde fått utlevert. Ut i fra disse fikk vi personopplysninger om eleven [REDACTED]. For å få bedre oversikt satte vi i gang med å kartlegge [REDACTED] liv kronologisk ut i fra dokumentene vi hadde fått tildelt fra fødsel i 1926, til siste avisutklipp i 1957.

[REDACTED] ble satt på Jakob Walnums barnehjem i Kopervik når han var syv år gammel ”grunnet elendige forhold hjemme”, i følge Den norske misjon blant hjemløse. Det oppgis lite informasjon om foreldrene, men faren blir omtalt som omstreifer, en betegnelse som ble brukt av norske myndigheter om romanifolket, på 1800 og 1900-tallet (Nordbo, 2013). På spørsmål om barnets oppvekstforhold har vært særlig ugunstige? svarer Norske misjon blant hjemløse: ”Nei, da han jo har vært på barnehjem og ved Sørvik skole”. ”Dårlig natur” ble ansett som årsak til [REDACTED] utskeielser. Disse begrunnelsene førte til at vi kastet et kritisk blikk på Norske misjon blant hjemløse.

[REDACTED] er et av de mange barna som ble utsatt for assimileringspolitikken på 1800 og 1900-tallet i Norge, hvor hensikten var å kristne taterne og utrydde den omstreifende måten å leve på. Dette var noe som igjen ble sett på som en sykdom i tiden (Gotaas, 2009). Det har senere vist seg at flere barn fikk varige vonde minner etter de ble separert fra familiene sine (Hvinden, 2000, s 104/105). Flere barn opplevde å leve i redsel og utrygghet i den nye tilværelsen som igjen førte til utagerende oppførsel (Hvinden, 2000, s 119). Mange fikk tilpassingsproblemer i det nye ”norske” livet, og følte at de ikke lengre tilhørte sin opprinnelige kultur. De ble i stedet både arbeidsløse og uten bosted. (Hvinden, 2000, s 124).

Vi ønsket å formidle [REDACTED] traume gjennom hans egne øyne ved å skrive en skjønnlitterær tekst i form av en fortelling. Ved å legge fortellerstemmen til [REDACTED] kommer man nærmere inn på hvordan fortelleren oppfatter omgivelsene og gjør at leser må forholde seg til hans virkelighet (Drangeid, 2014, s.54). Dette åpner for diskusjon i etterkant. Hvilken sannhet er den rette? Vi følger [REDACTED] i ungdomsårene, som er gunstig for at elever på ungdomstrinnet kan identifisere seg med ham. Dette gjør det mulig å trekke komparativer mellom fortid og nåtid. Gjennom bruk av [REDACTED] synsvinkelen vekkes også elevenes empati, de kan få en forståelse på hvorfor [REDACTED] handler som han gjør (Drangeid, 2014, s.34).

Ved bruk av teksten er det også viktig å poengtere ovenfor elevene at det var flere barn som klarte seg bra i etterkant av oppholdene, og at flere barn også ble reddet fra fattigdom. Lindøy

hadde også solskinnshistorier. Gjennom brev kan man anta at [REDACTED] hadde et godt forhold til bestyrer Gjerde på Lindøy skolehjem.

Fortellingen kan brukes i forkant av en diskusjon og i arbeid med disse kompetansemålene:

- ”drøfte ideal om menneskeverd, diskriminering og utvikling av rasisme i et historisk og nåtids perspektiv”
- ”presentere hovedtrekk ved historia og kulturen til samene fra midt på 1800-tallet til i dag og konsekvenser av fornorskingspolitikken og samenes kamp for rettene sine”
- ”Gjør rede for begrepene holdninger, fordommer og rasisme og vurdere hvordan holdninger kan bli påvirket, og hvordan den enkelte og samfunnet kan motarbeide fordommer og rasisme” (Utdanningsdirektoratet, 2013, s. 7)

Vi har valgt å anonymisere navnene på de personene som blir nevnt i kildematerialet når disse har blitt gjengitt i fortellingen vår. Dette er gjort for å skjerme og verne om privatlivet til deres slektninger.

Vi jobbet for det meste sammen, men Solveig tok hovedansvaret med selve fortellingen.

Kjetil og Kim tok ansvaret for metodedelen og forsket i stoffet som siden ble puttet inn i narrativen. Til slutt korrekturleste vi sammen og så til at vi hadde fått med de elementene vi ønsket.

Kilder:

Stavanger Statsarkiv: Lindøy Skolehjem . Deler av dokumentasjon fra en elevmappe og årsberetning 1941-1942.

Drangeid, Magne. (2014). *Litterær analyse og undervisning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Elstad, Hallgeir (2009) https://snl.no/Norsk_misjon_blant_hjemløse

Gotaas, Thor (2009) https://nbl.snl.no/Jakob_Walnum

Hvinden, Bjørn. (2000). *Romanifolket og det norske samfunnet: følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*. Bergen. Fagbokforlaget

Nordbø, Berge, (2013) <https://snl.no/omstreifere>

Nordvik skolehjem på Lindøy. (2015). Hentet [12.09.2017]:
<http://erlingjensen.net/Sted/Lindoy.htm>

Lever av gruppe 7:

Solveig Rafos

Kim Laland

Kjetil Edvinsen